

ІМЕННА КОЛЕКЦІЯ ГЕРБАРІЮ О.С. БОНДАРА У ГЕРБАРНОМУ ФОНДІ (UM)

Мамчур Т. В., к. с.-г. н.

Уманський національний університет садівництва

e-mail: mamchur-tv@ukr.net

У гербарних фондах України та зарубіжжя можна опрацьовувати різні частини гербарних колекцій – історичні, наукові, навчальні та ін. Серед них чільне місце займають й раритетні іменні колекції гербарних зборів відомих ботаніків, співробітників, науковців, студентів установ, любителів природи. Такі колекції називають «іменними» або ж «меморіальними», які зібрано та визначено одним колектором в межах певної установи. Ведення гербарної справи та інші літературні джерела трактують про їх цінність у фондах, ретельне збереження та виокремлення [3].

У своїй науковій праці Н. М. Шиян «Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum» (2011) висвітлює гербарні установи України та гербарні збори колекторів (науковці, працівники установ ін.). Так, гербарій (KW) містить цінні колекції В. Г. Бессера, Ж. Е. Жілібера, М. В. Клокова, П. С. Роговича, М. С. Турчанінова, В. М. Черняєва, І. Ф. Шмальгаузена; колекторів: L. Rabenhorst, O. Jaap, O. Trebaux, F. Buchgoltz, L. Schaerer, V. Savicz, Ю. Прокудіна (CWU), м. Харків; Й. Пачоського ((LW), м. Львів, (MSUD) м. Одеса, (KHEM), м. Херсон; С. Харкевича, В. Чопика (KWU, KWHA), В. Мельника, М. Перегрима, О. Шиндера (KWHA), м. Київ; О. Красова, В. Кучеревського, Т. Провоженка, В. Федоровського, Г. Шоль (KRW), м. Кривий Ріг; Ф. Шура, А. Ремана (LW) та А. Лазаренка, Н. Сичак (LWKS), м. Львів; Л. Ваагнера та А. Маргіттая (UU), м. Ужгород; Г. Боровікова, М. Зеленецького, П. Кулика, В. Липського, П. Шестерикова, М. Bieberstein, K. Ledebour, E. Lindemann (MSUD), м. Одеса; К. Агаркова, І. Беседіна, Р. Ганжа, С. Гапон, Л. Гомля, Д. Давидов, В. Павленко (PWU), м. Полтава; Г. А. Чорна, М. Д. Бутило (UPU) та В. Грабового, І. Діденко, І. Косенка, А. Куземко, Л. Марно, Г. Музики, Т. Сидорук, В. Собченка, Г. Чорна, Т. Швець (SOF), м. Умань і багато інших. Окрім судинних рослин установи виокремлюють фікологічний гербарій (альготека) (KW-A), мікологічний (KW-M), ліхенологічний (KW-L), бріологічний (KW-BH, KW-BM, KW-BS), паліотека (KW-P), м. Київ, іконотека (DSU), м. Дніпро [1].

У науковому гербарії Уманського національного університету садівництва (UM) віднайдено та виокремлено, як іменну історичну колекцію асистента кафедри ботаніки Олександра Сергійовича Бондара. Нами було опрацьовано за гербарними етикетками його збори, що вдалося ідентифікувати за музейними матеріалами університету кафедри ботаніки, а також за рукописними етикетками його авторський підпис прізвища та ініціали.

У своєму звіті «Організація кафедри ботаніки і її діяльність у 1921–1944 рр.» професор, завідувач кафедри ботаніки І. І. Білоус аналізує роботу кафедри, в т.ч. і наукову. Він відмітив, що читає курс лекцій у студентів агрономічного факультету з курсу ботаніки, а лабораторно-практичні заняття та навчальну практику проводить асистент Олександр Сергійович Бондар. На жаль, не збереглися фотосвітлин даного викладача [2].

Серед опрацьованої колекції гербарію О. С. Бондара (142 гербарних зразки) відмічено види таких родин вищих спорових рослин – Equisetaceae, голонасінних – Pinaceae, Taxodiaceae та квіткових або покритонасінних – Aceraceae, Anacardiaceae, Alliaceae, Apiaceae, Asteraceae, Boraginaceae, Campanulaceae, Caryophyllaceae, Chenopodiaceae, Cornaceae, Crassulaceae, Cyperaceae, Cuscutaceae, Elangeaceae,

Euphorbiaceae, Fabaceae, Fagaceae, Geraniaceae, Grossulariaceae, Geraniaceae, Grossulariaceae, Hippocastanaceae, Hydrangeaceae, Hypericaceae, Iridaceae, Juglandaceae, Juncaceae, Lamiaceae, Oleaceae, Onagraceae, Orchidaceae, Poaceae, Polygalaceae, Polygonaceae, Primulaceae, Rosaceae, Rubiaceae, Santalaceae, Scrophulariaceae, Solanaceae, Sparganiaceae, Staphyleaceae, Tamaricaceae, Tiliaceae, Valerinaceae, Violaceae, Vitaceae.

Гербарні етикетки видруковано типографським способом з відміткою «Herbarium Florae Ucrainae. Dominium Reipublicae Ucrainae Hortus Umaniensts internationalistertii (alim Sophievka)», а рослини досліджено та загербаризовано в Дендропарку «Софіївка». Вони представлені лучною трав'янистою рослинністю, деревними та кущовими насадженнями, які датовані 1930 роком. Їх рукописний опис несе іноді розширену інформацію – з вказанням популяційного поширення та змінним зростанням (рис. 1.).

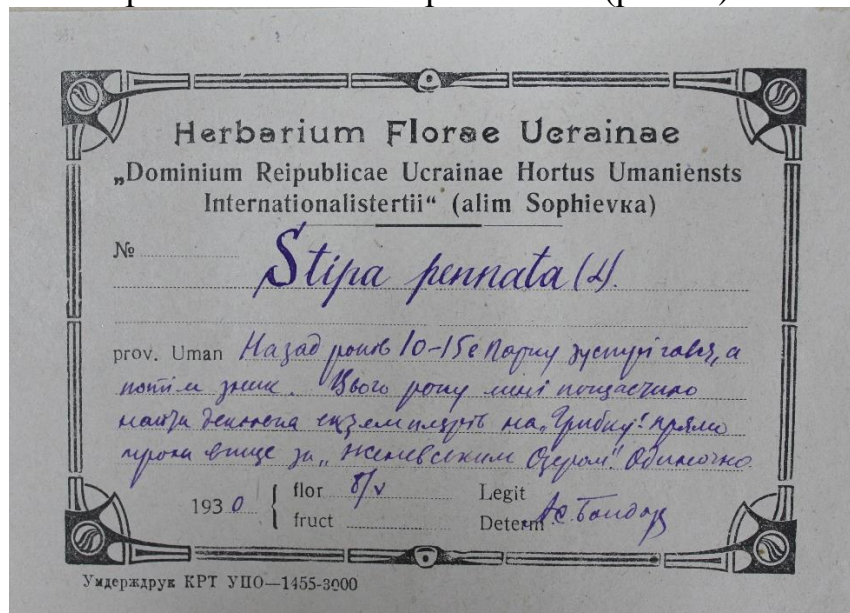
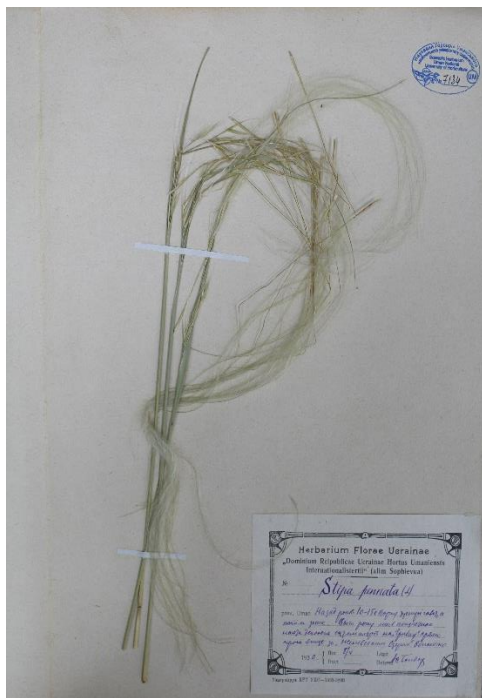

Рис. 1. Гербарна етикетка *Stipa pennata* L.

Таким чином, за гербарними зборами можна проаналізувати наявність популяційного виду в умовах зростання, змін клімату, його інтродукції. Нами відмічено рослину з родини Poaceae, яка відноситься до Червоної книги України – *Stipa pennata* L. що надає перевагу степовій частині. О.С. Бондар зробив запис про знайдений вид: «Назад 10–15 років в парку зустрічався, а потім зник. Цього року мені пощастило найти декілька екземплярів на Грибку прямо проти вище за Женевське озеро. Поодинокі». Аналізуючи зростання цієї рослини у ті часи, ймовірно, зміни кліматичних умов мали сенс її появи з періодом часу в десять-п'ятнадцять років популяційного широкого видового складу та зникнення із часом за виниклими погодними умовами.

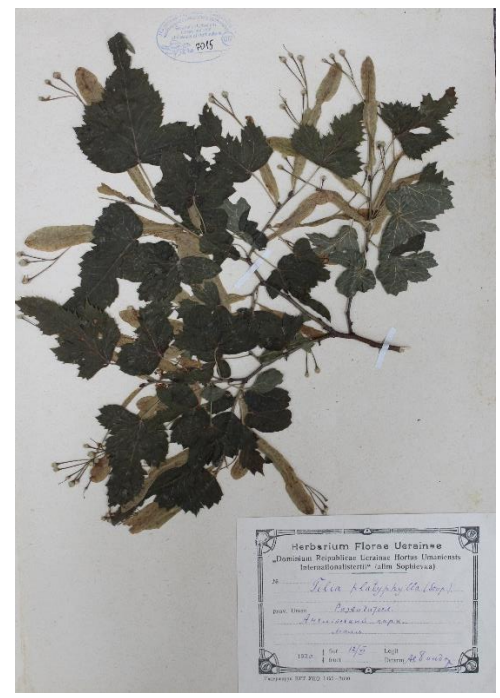
Нами проаналізовано гербарні зразки складу історичної іменної колекції О. С. Бондара гербарію УНУС (УМ), зібраних у 1930 році в умовах нині Національного дендропарку «Софіївка» НАНУ з переліком інтродуцентів дерев та кущів «Англійського парку», декоративного розсадника рослин, дикорослої трав'янистої флори на основі якого складено анотований перелік змонтованих на них видів рослин у відповідності до правил сучасної ботанічної номенклатури (World Flora Online) URL: <http://www.worldfloraonline.org/>. Визначення деяких окремих видів проводили за (Global Biodiversity Information Facility) URL: <https://www.gbif.org/uk/> та (Plants of the World Online) URL: <https://powo.science.kew.org/>. [4-6].

Stipa pennata L.

Rhodotypos scandens (Thunb.)
Makino

Tilia platyphyllos Scop.

Рис. 1. Гербарні зразки колектора О. С. Бондара.

Гербарні збори є документальним матеріалом історичних даних зростання, зникнення певних видів родин і тому науковцям цікавий довідковий носій для досліджень. Також цікавими є загербаризовані інтродуценти декоративних кущів та дерев, які вирощувалися та впроваджувалися у декоративне садівництво, ландшафти, парки, прибудинкові, присадибні території й ін. об'єкти озеленення. На сьогодні історична частина колекцій гербарію не використовується в навчальному процесі, а лише для наукових цілей і завдяки студентам, експедиційним виїздам викладачів, природодослідникам гербарний фонд (УМ) продовжує своє накопичення матеріалів, примножує фонди новими колекціями флори Уманщини та регіонів України.

Тому, гербарні фонди є корисними в роботі спеціалістам ботанікам, мікологам, бріологам, альгологам, екологам, дендрологам та студентам зі спеціальностей нашого закладу 091 «Біологія», 201 «Агрономія», 202 «Захист рослин», 203 «Садівництво і виноградарство», 205 «Лісове господарство», 206 «Садово-паркове господарство».

Список використаних джерел

1. Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum. / Редактор-укладач к.б.н. Н. М. Шиян. Київ, 2011. 442 с.
2. Мамчур Т. В., Карпенко В. П., Парубок М. І., Свистун О. В. Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844–2016): монографія. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2017. 280 с., іл.
3. Чопик В. І., М'якушко Т. Я. Гербарій. Історія створення та функціонування. Київ: Фітосоціоцентр, 1999. 130 с.
4. Plants of the World Online) URL: <https://powo.science.kew.org/>
5. GBIF | Global Biodiversity Information Facility) URL: <https://www.gbif.org/uk/>
6. WFO. The World Flora Online. URL: <http://www.worldfloraonline.org/>.